

Staten-Generaal (IIA)

Rapport bij het Jaarverslag 2023

2024

Algemene
Rekenkamer

Vooraf

De Algemene Rekenkamer doet ieder jaar onderzoek naar de verantwoording die ministers in hun jaarverslagen afleggen over hun bestedingen, hun bedrijfsvoering en hun beleid. Dit noemen we het verantwoordingsonderzoek. Onze centrale vragen in het jaarlijkse verantwoordingsonderzoek zijn:

- Is het geld in het afgelopen jaar ontvangen, besteed en verantwoord volgens de regels?
- Waren de zaken op het departement goed geregeld?
- Heeft het beleid de gewenste resultaten opgeleverd?

Op basis van deze vragen beschrijven wij per begrotingshoofdstuk of de verantwoordelijke ministers hun zaken op orde hebben. Zoals onze wettelijke taak voorschrijft, geven wij daarbij ook oordelen over de financiële informatie en de kwaliteit van de bedrijfsvoering. Pas nadat de Staten-Generaal de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer bij de rijksrekening en de rijkssaldi-balans hebben ontvangen, kunnen zij per begrotingshoofdstuk decharge verlenen aan de verantwoordelijke minister. Bijlage 2 bevat een uitgebreidere toelichting op ons verantwoordingsonderzoek.

Dit rapport heeft betrekking op het *Jaarverslag 2023* van de Staten-Generaal. De andere rapporten van het verantwoordingsonderzoek 2023 vindt u op www.rekenkamer.nl/verantwoordingsonderzoek-2023. Hier vindt u ook ons rapport *Staat van de rijksverantwoording 2023*. Hierin nemen wij de verklaring van goedkeuring van de rijksrekening op. Ook vindt u hierin een overkoepelende beschouwing over het verantwoordingsonderzoek 2023.

Inhoud

1. Onze conclusies | 4

2. Feiten en cijfers | 6

3. Financiële informatie | 8

3.1 Oordeel over de financiële verantwoordingsinformatie op totaalniveau | 9

3.2 Oordeel over de financiële verantwoordingsinformatie op artikelniveau | 11

4. Bedrijfsvoering | 12

4.1 Ontwikkelingen in de bedrijfsvoering | 12

4.2 Oordeel over de bedrijfsvoering | 14

4.3 Opgeloste onvolkomenheden | 15

4.4 Onvolkomenheden | 16

4.5 Belangrijke risico's en aandachtspunten in de bedrijfsvoering | 17

4.6 Totstandkoming bedrijfsvoeringsinformatie | 19

5. Beleidsresultaten | 20

5.1 Totstandkoming beleidsinformatie | 20

6. Reactie minister | 21

6.1 Reactie minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties | 21

Bijlagen | 24

Bijlage 1 Overzicht fouten en onzekerheden Staten-Generaal 2023 | 24

Bijlage 2 Over het verantwoordingsonderzoek | 26

Bijlage 3 Begrippenlijst | 30

Bijlage 4 Eindnoten | 35

1. Onze conclusies

De Eerste Kamer en Tweede Kamer beheren zelf hun begroting en bedrijfsvoering. De minister van BZK heeft hierbij een beheersverantwoordelijkheid. De Eerste Kamer heeft de informatiebeveiliging op orde gebracht. De Tweede Kamer heeft het financieel beheer en het kunstbeheer op orde gebracht. In het kunstbeheer van de Eerste Kamer en het IT-beheer van de Tweede Kamer zien wij verbeteringen, maar er zijn ook nog enkele risico's die onvoldoende worden beheerst.

Informatiebeveiliging Eerste Kamer is op orde

In 2023 heeft de Eerste Kamer de informatiebeveiliging verder verbeterd. Het eerder opgestelde beleid voor het beheersen van informatiebeveiligingsrisico's is in 2023 in de praktijk gebracht. De Eerste Kamer heeft daardoor meer grip gekregen op deze risico's en hierdoor is de onvolkomenheid opgelost.

Financieel beheer Tweede Kamer is op orde

De Tweede Kamer heeft in 2023 het financieel beheer op orde gebracht. De Tweede Kamer heeft diverse verbeteringen in het financieel beheer aangebracht en deze zijn zichtbaar. Dit blijkt ook uit het beperkte aantal fouten en onzekerheden in de financiële verantwoordingsinformatie. De onvolkomenheid is opgelost.

IT-beheer van de Tweede Kamer nog niet op orde

In het IT-beheer van de Tweede Kamer zien wij verbeteringen, maar er zijn ook nog risico's. De inspanningen om het IT-beheer van het financiële systeem en de database te verbeteren hebben effect. Diverse punten zijn opgelost, alleen het gebruikersbeheer van de externe IT-beheerders verdient nog verdere verbetering.

Kunstbeheer van de Eerste Kamer bijna op orde en kunstbeheer van de Tweede Kamer is op orde gebracht

Zowel de Eerste als de Tweede Kamer beschikt over een kunstcollectie die zij zelf beheren. Deze kunstcollecties hebben een financiële en cultureel-historische waarde. Als het beheer niet goed is, bestaat het risico van vermissing, diefstal, beschadiging en onnodig kwaliteits- en kwantiteitsverlies. De Tweede Kamer heeft in 2023 het kunstbeheer op orde gebracht. In het kunstbeheer van de Eerste Kamer zien wij verbeteringen, maar dit is nog niet helemaal op orde. Daarom blijft dit een onvolkomenheid.

Register nevenfuncties en geschenkenregister Tweede Kamer

Wij hebben onderzoek gedaan naar het register nevenfuncties en geschenkenregister bij de Tweede Kamer. De procedures voor het beheer en onderhoud van deze registers zijn in beginsel toereikend. De juistheid en volledigheid van deze registers zijn niet gewaarborgd, omdat deze voor een belangrijk deel afhankelijk zijn van de bereidwilligheid van Kamerleden om gegevens te verstrekken.

Samenvattend financieel oordeel bij het Jaarverslag 2023 van de Staten-Generaal

De financiële verantwoordingsinformatie in het *Jaarverslag 2023* van de Staten-Generaal voldoet op totaalniveau aan de daaraan te stellen eisen, zoals opgenomen in de Comptabiliteitswet 2016 en de Rijksbegrotingsvoorschriften.

Onvolkomenheden bij de Staten-Generaal

Bestaande onvolkomenheden	2020	2021	2022	2023	
1. Kunstbeheer Eerste Kamer		✗	✗	✗	▶
Opgeloste onvolkomenheden					
2. Informatiebeveiliging Eerste Kamer	✗	✗	✗	✓	
3. Financieel beheer Tweede Kamer		✗	✗	✓	

✗ Onvolkomenheid

✗ Ernstige onvolkomenheid

✓ Opgelost: de maatregelen die zijn uitgevoerd om de onvolkomenheid op te lossen, werken

▶ De minister heeft afgelopen jaar vooruitgang geboekt in het oplossen van de onvolkomenheid

|| De minister heeft afgelopen jaar weinig tot geen vooruitgang geboekt in het oplossen van de onvolkomenheid

Verder in het rapport

- Hoofdstuk 2 Feiten en cijfers
- Hoofdstuk 3 Financiële informatie
- Hoofdstuk 4 Bedrijfsvoering
- Hoofdstuk 5 Beleidsresultaten
- Hoofdstuk 6 Reactie minister

2.

Feiten en cijfers

De Staten-Generaal bestaan uit de Eerste Kamer en de Tweede Kamer. Zij vertegenwoordigen de hele Nederlandse bevolking. Het kabinet stuurt onder meer voorstellen van (begrotings)wetten aan de Staten-Generaal. De Tweede en Eerste Kamer kunnen de (begrotings)voorstellen goedkeuren of verwerpen. De Tweede Kamer heeft daarbij het recht om voorstellen te wijzigen (het recht van amendement). Na goedkeuring door de Eerste Kamer zijn de (begrotings)voorstellen vastgesteld.

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is verantwoordelijk voor het beheer van de begroting van de Staten-Generaal als geheel (art. 4.4 Comptabiliteitswet 2016). De Eerste Kamer en Tweede Kamer zijn zelf belast met het begrotingsbeheer, het financieel beheer, de materiële bedrijfsvoering en de daartoe gevoerde administraties voor hun deel van de begroting. Over de inhoud van dat beheer bestaan afspraken tussen de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de beide organisaties. De afspraken doen recht aan de staatsrechtelijke positie van de Eerste en Tweede Kamer (art. 4.5 Comptabiliteitswet 2016).

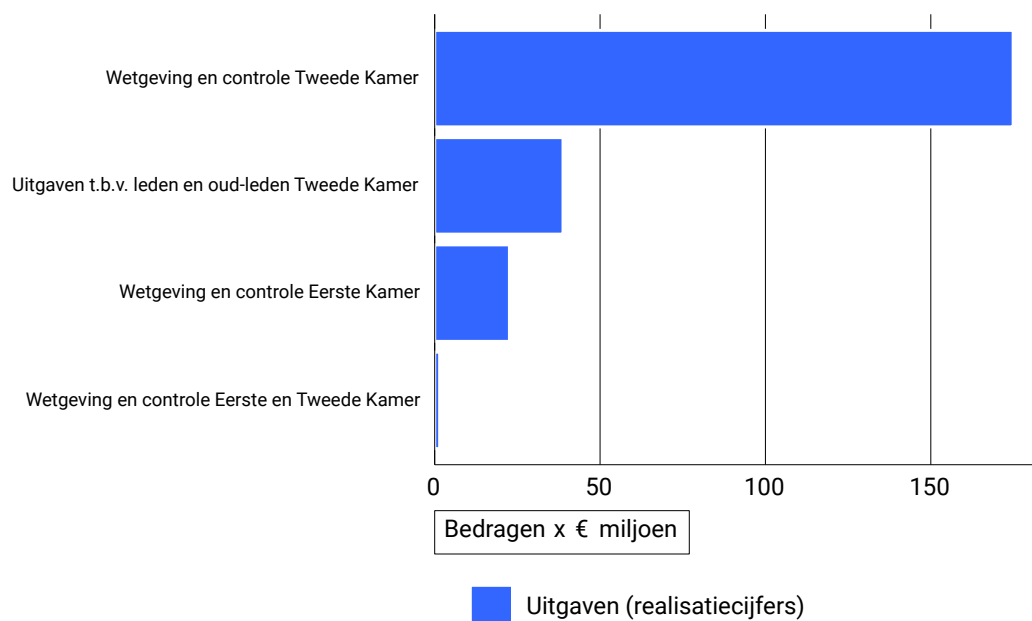
De Staten-Generaal heeft in 2023 € 238 miljoen uitgegeven. Dit is 0,1% van de totale rijksuitgaven over 2023. Daarnaast zijn zij verplichtingen aangegaan voor € 242 miljoen. De ontvangsten bedroegen € 10 miljoen. De aantallen fte's zijn gebaseerd op gegevens van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De Algemene Rekenkamer heeft deze gegevens niet gecontroleerd.

Tabel 1 Staten-Generaal (IIA) in miljoenen € en aantallen fte's

	2021	2022	2023
Verplichtingen	229	212	242
Uitgaven	212	215	238
Ontvangsten	6	12	10
Fte's	680	753	777

Figuur 1 Uitgaven Staten-Generaal in 2023

Van de begroting van de Staten-Generaal gaat het meeste geld naar wetgeving en controle Tweede Kamer

De indeling van de financiële instrumenten is gebaseerd op gegevens van het Ministerie van Financiën. De Algemene Rekenkamer heeft deze gegevens niet gecontroleerd.

3. Financiële informatie

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van ons onderzoek naar de financiële verantwoordingsinformatie in het *Jaarverslag 2023* van de Staten-Generaal.

We geven oordelen over zowel de rechtmatigheid als de betrouwbaarheid en ordelijkheid van de financiële verantwoordingsinformatie.

Een financiële transactie, zoals een uitgave, is *rechtmatig* als deze voldoet aan relevante Nederlandse en Europese regelgeving. Voldoet een transactie niet aan deze regelgeving, dan is dit een fout in de rechtmatigheid. Als niet is vast te stellen of een transactie voldoet aan de regelgeving, spreken we van een onzekerheid in de rechtmatigheid.

Financiële verantwoordingsinformatie in het jaarverslag is *betrouwbaar* als deze overeenkomt met de werkelijke financiële standen en transacties, zoals verplichtingen, uitgaven en ontvangsten. *Ordelijk* wil zeggen dat de informatie op een beheerste manier tot stand is gekomen.

We geven hieronder ons samenvattend financieel oordeel bij het *Jaarverslag 2023*. Dat oordeel is gebaseerd op de onderliggende oordelen op totaalniveau (in § 3.1) en op artikelniveau (in § 3.2). We sluiten hiermee aan op het budgetrecht van het parlement.

Samenvattend financieel oordeel bij het Jaarverslag 2023 van de Staten-Generaal

De financiële verantwoordingsinformatie in het *Jaarverslag 2023* van de Staten-Generaal voldoet op totaalniveau aan de daaraan te stellen eisen, zoals opgenomen in de Comptabiliteitswet 2016 en de Rijksbegrotingsvoorschriften.

3.1 Oordeel over de financiële verantwoordingsinformatie op totaalniveau

In deze paragraaf geven wij ons oordeel over de financiële verantwoordingsinformatie op totaalniveau.

De financiële verantwoordingsinformatie in het *Jaarverslag 2023* van de Staten-Generaal:

- is op totaalniveau rechtmatig;
- is op totaalniveau betrouwbaar en ordelijk, en voldoet aan de regels voor het inrichten van de jaarverslagen.

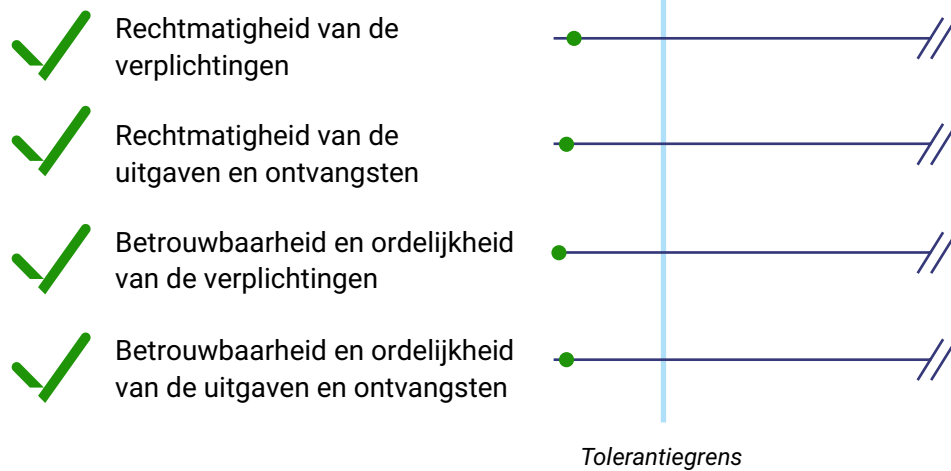
Wij geven dit oordeel onder het voorbehoud dat de Staten-Generaal goedkeuring zullen verlenen aan de slotverschillen waarin alle geraamde uitgaven, verplichtingen en ontvangsten uit de begroting van de Staten-Generaal (IIA) in overeenstemming zijn gebracht met de uiteindelijk gerealiseerde bedragen.

We kijken naar de volgende geldstromen en financiële standen:

- verplichtingen;
- uitgaven en ontvangsten;
- saldibalans;
- afgerekende voorschotten.

Voor elk van deze bedragen hanteren we een tolerantiegrens op totaalniveau. Als het bedrag aan fouten en onzekerheden binnen een geldstroom of van een financiële stand boven de tolerantiegrens komt, spreken we van een overschrijding. De volgende figuur maakt duidelijk bij welke geldstromen en financiële standen de tolerantiegrens wel of niet is overschreden (rood respectievelijk groen bolletje). Gedetailleerde informatie over de geconstateerde fouten en onzekerheden in de verplichtingen en in de uitgaven en ontvangsten staat in bijlage 1.

Op totaalniveau

Voorbehoud slotverschillen – nog door de Staten-Generaal goed te keuren budgetten

Voor de slotverschillen geldt dat het parlement deze achteraf goedkeurt. Dit betekent dat de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten die hieronder vallen zijn betrokken in ons oordeel onder voorbehoud dat het parlement de slotwet aanneemt die bij het jaarverslag hoort.

Het bedrag aan verplichtingen dat in het *Jaarverslag 2023* van de Staten-Generaal is opgenomen omvat € 4,2 miljoen aan overschrijdingen op het begrotingsartikel 2. Het bedrag aan uitgaven omvat € 2,0 miljoen aan overschrijdingen op het begrotingsartikel 2.

Keuren de Staten-Generaal de daarmee samenhangende slotverschillen niet goed, dan moeten wij onze oordelen over de financiële verantwoordingsinformatie mogelijk herzien.

3.2 Oordeel over de financiële verantwoordingsinformatie op artikelniveau

In deze paragraaf geven wij ons oordeel over de financiële verantwoordingsinformatie op artikelniveau.

De financiële verantwoordingsinformatie in het *Jaarverslag 2023* van de Staten-Generaal:

- is op artikelniveau rechtmatig;
- is op artikelniveau betrouwbaar en ordelijk en voldoet aan de regels voor het inrichten van de jaarverslagen.

4.

Bedrijfsvoering

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van ons onderzoek naar de bedrijfsvoering van de Staten-Generaal. We beschrijven kort in hoeverre de situatie is veranderd vergeleken met 2022 en we staan stil bij enkele belangrijke ontwikkelingen in de bedrijfsvoering van de Staten-Generaal (§ 4.1). Aansluitend geven we een oordeel over de door ons onderzochte onderdelen van de bedrijfsvoering (§ 4.2). In de daaropvolgende paragrafen beschrijven we de (opgeloste) onvolkomenheden meer in detail en bespreken we belangrijke risico's en aandachtspunten. We sluiten dit hoofdstuk af met de uitkomsten van ons onderzoek naar de totstandkoming van de informatie over de bedrijfsvoering die de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in het *Jaarverslag 2023* verstrekt (§ 4.6).

4.1 Ontwikkelingen in de bedrijfsvoering

Het jaar 2023 was voor de Eerste Kamer en Tweede Kamer een bewogen jaar, vanwege de Eerste Kamerverkiezingen, de Tweede Kamerverkiezingen, de benoeming van het College van Voorzitter en Ondervoorzitters van de Eerste Kamer en de benoeming van het nieuwe Presidium van de Tweede Kamer. Ondanks deze uitdagingen, hebben zowel de Eerste Kamer als de Tweede Kamer verbeteringen in hun bedrijfsvoering doorgevoerd.

4.1.1 Audit Committee Tweede Kamer

Het Audit Committee is na het vertrek van het managementteam van de Tweede Kamer in november 2022 in oktober 2023 eenmalig bijeengekomen om afscheid te nemen van de externe leden die in 2023 zijn vertrokken. Dat betekent dat de

Tweede Kamer nieuwe externe leden moet werven. In het verantwoordingsonderzoek van 2022 hebben wij aangegeven dat wij het belangrijk vinden dat de vergaderingen van het Audit Committee van de Tweede Kamer op korte termijn hervat worden, omdat het Audit Committee bijdraagt aan het borgen van de kwaliteit van de bedrijfsvoering.

4.1.2 Tijdelijke huisvesting en renovatie Binnenhof

Vanwege de renovatie van het Binnenhofcomplex is de Eerste Kamer in de zomer van 2021 tijdelijk verhuisd naar een pand op het Lange Voorhout. De Tweede Kamer is in de zomer van 2021 verhuisd naar een pand aan de Bezuidenhoutseweg.

De Tweede Kamer heeft bij de renovatie van het Binnenhof verschillende rollen. Zij is zowel gebruiker van het Binnenhof, zij stelt het verbouwingsbudget vast en is controleur van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) is eigenaar van het Binnenhof en van de panden voor de tijdelijke huisvesting, en verantwoordelijk voor het beheer, de renovatie en de tijdelijke huisvesting. De Tweede Kamer is niet zelf de opdrachtgever van het project, want het RVB is gemandateerd opdrachtgever. Dit kan leiden tot spanningen tussen de gebruikers van het Binnenhof en het RVB ten aanzien van tijd, geld en kwaliteit. Daarom moeten hier goede afspraken over worden gemaakt.

Projecten binnen het Rijk kunnen door de Tweede Kamer (op basis van de Regeling grote projecten) worden aangemerkt als 'groot project'. Dit houdt onder andere in dat er een Tweede Kamerlid als rapporteur wordt benoemd, dat de minister minimaal 2 keer per jaar een voortgangsrapportage uitbrengt en dat een onafhankelijke accountant jaarlijks een oordeel geeft over de kwaliteit en volledigheid van de financiële en niet-financiële informatie in de voortgangsrapportage en over de beheersing en het beheer van het project. De Tweede Kamer heeft er tot nu toe niet voor gekozen om dit project als 'groot project' aan te merken.

De renovatie van het Binnenhof en de tijdelijke verhuizing van de gebruikers is een project dat sinds 2015 loopt. In maart 2024 gaf de minister van BZK in een Kamerbrief over de renovatie de verwachting dat er bij de Voorjaarsnota 2024 een fors beroep moet worden gedaan op disclaimers, zoals extra eisen voor duurzaamheid en veiligheid. Hierdoor is extra budget benodigd. Medio april 2024 heeft de minister van BZK aan de Tweede Kamer de 11de voortgangsrapportage van de renovatie van het Binnenhof aangeboden. In het kader van transparantie kondigt de minister van BZK aan dat er voor de renovatie nu gerekend wordt op een bedrag van circa € 2 miljard. De minister van BZK verwacht dat in 2025 ook een beroep op disclaimers noodzakelijk is.

Waar het budget in 2015 € 475 miljoen betrof, gaat de actuele raming in de voortgangsrapportage uit van € 1,76 miljard.¹ In ons *Rapport bij het jaarverslag 2023 van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties* gaan wij verder in op het budget voor de renovatie van het Binnenhof.

De kosten van de renovatie komen voor rekening van het RVB via de begroting van het Ministerie van BZK. Daarnaast komen er nog kosten voor rekening van de gebruikers. Voor de Staten-Generaal zijn dat onder andere verhuiskosten van de kantoren, ICT, inhuur van projectleiders en adviseurs huisvesting, en de audiovisuele installaties in de tijdelijke huisvesting van de Eerste Kamer en Tweede Kamer.

Eind 2028 is voorzien dat de eerste delen van de complexen van het Binnenhof opgeleverd kunnen worden aan de gebruikers. Medio 2025 volgt (volgens de minister van BZK) een belangrijk ijkmoment, waarop met meer zekerheid een exactere bandbreedte is af te geven waarbinnen de complexdelen opgeleverd zullen worden. Vertraging in terugverhuizing naar het Binnenhof heeft direct gevolgen voor de tijdelijke huisvesting van de Eerste en Tweede Kamer. Zij moeten dan langer in de tijdelijke huisvesting blijven, wat gevolgen heeft voor de huidige en nieuwe contracten voor bijvoorbeeld de catering, beveiliging en audiovisuele middelen.

4.2 Oordeel over de bedrijfsvoering

In deze paragraaf geven wij ons oordeel over de bedrijfsvoering van de Staten-Generaal.

De onderdelen van de bedrijfsvoering van de Staten-Generaal die wij hebben onderzocht voldeden in 2023 aan de gestelde eisen, met uitzondering van 1 onvolkomenheid.

Onvolkomenheden bij de Staten-Generaal

Bestaande onvolkomenheden	2020	2021	2022	2023	
1. Kunstbeheer Eerste Kamer		✗	✗	✗	▶
Opgeloste onvolkomenheden					
2. Informatiebeveiliging Eerste Kamer	✗	✗	✗	✓	
3. Financieel beheer Tweede Kamer		✗	✗	✓	

✗ Onvolkomenheid

✗ Ernstige onvolkomenheid

✓ Opgelost: de maatregelen die zijn uitgevoerd om de onvolkomenheid op te lossen, werken

▶ De minister heeft afgelopen jaar vooruitgang geboekt in het oplossen van de onvolkomenheid

|| De minister heeft afgelopen jaar weinig tot geen vooruitgang geboekt in het oplossen van de onvolkomenheid

4.3 Opgeloste onvolkomenheden

4.3.1 Eerste Kamer lost problemen informatiebeveiliging op

In 2023 heeft de Eerste Kamer de informatiebeveiliging verder verbeterd. Het eerder opgestelde beleid voor het beheersen van informatiebeveiligingsrisico's is in 2023 in de praktijk gebracht. De Eerste Kamer heeft daardoor meer grip gekregen op deze risico's. Voor de belangrijkste IT-systemen worden informatiebeveiligingsrisico's gestructureerd in kaart gebracht. Vervolgens stuurt de chief information security officer (CISO) op de aanpak ervan. Verder vergrootte de Eerste Kamer het bewustzijn over informatiebeveiligingsrisico's bij medewerkers en Eerste Kamerleden. Daardoor verkleint de Eerste Kamer de risico's van bijvoorbeeld phishing.

Door deze en andere verbeteringen zijn de eerder door ons gesignaleerde problemen met de informatiebeveiliging, opgelost. De onvolkomenheid komt te vervallen.

4.3.2 Financieel beheer Tweede Kamer is verbeterd

De Tweede Kamer heeft in 2023 hard gewerkt om onze aanbevelingen op te volgen. Zo worden verplichtingen en voorschotten administratief beter verwerkt en zijn er werkafspraken gemaakt, zodat de prestatieverklaringen toereikend worden onderbouwd en vastgelegd. Ook is de interne controle opgestart met specifieke aandacht voor het vastleggen van de verplichtingen en onderbouwing van de prestatieverklaringen en de controle van betalingen.

De diverse verbeteringen in het financieel beheer zijn zichtbaar en blijken uit het beperkte aantal fouten en onzekerheden in de financiële verantwoordingsinformatie. Wij constateren daarmee dat de Tweede Kamer het financieel beheer op orde heeft gebracht. De onvolkomenheid is opgelost.

De Tweede Kamer werkt nog aan de invoering van de zogenaamde three-way-match waarbij het systeem automatisch de bestelgegevens vergelijkt met de inkoopfactuur en het prestatiebewijs. Daarmee zal het proces effectiever en efficiënter worden.

Wij raden de Tweede Kamer aan deze verbeteringen voort te zetten, zodat het financieel beheer op orde blijft.

4.4 Onvolkomenheden

4.4.1 Kunstbeheer Eerste Kamer verder verbeterd en bijna op orde

De Eerste Kamer heeft in 2023 het beheer van de kunstwerken verder verbeterd en verwacht het kunstbeheer uiterlijk begin 2024 op orde te hebben. Dat is ook volgens de planning die de Eerste Kamer in 2022 heeft opgesteld. In die planning is de gestructureerde aanpak leidend en passend bij de omvang van de organisatie. We handhaven daarom over 2023 nog de onvolkomenheid.

Kunstcollectie Eerste Kamer

De kunstcollectie van de Eerste Kamer bestaat uit bruikleen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), bruikleen van musea en kunstwerken in eigen beheer. De Eerste Kamer heeft 467 werken in eigen beheer, waarvan 215 kunstobjecten in de tijdelijke huisvesting hangen en 252 kunstobjecten in een depot zijn opgeslagen.

Kunstbeleid, inventarisaties en administratie van kunstwerken

De Eerste Kamer is bezig kunstbeleid op te stellen. Het kunstbeleid beschrijft onder andere de procedures voor periodieke inventarisatie en conditiecontrole van de kunst in eigen beheer. Deze beschrijving is nog niet afgerond. De Eerste Kamer verwacht het kunstbeleid in het tweede kwartaal van 2024 vast te stellen. De Eerste Kamer heeft in 2023 wel de kunstdefinitie vastgesteld.

Ook al staat het kunstbeleid nog niet helemaal vast, de Eerste Kamer voert wel consequent periodieke inventarisaties uit. In november 2023 zijn de objecten in bruikleen van musea gecontroleerd. De Eerste Kamer heeft de bevindingen van die controle teruggekoppeld aan de verschillende musea. In januari 2024 worden alle objecten in eigen beheer gecontroleerd. De Eerste Kamer is ook voornemens de werken die in bruikleen zijn van de RCE te controleren.

De Eerste Kamer heeft een nieuw collectieregistratiesysteem aangeschaft. De Eerste Kamer gaat het systeem in het eerste kwartaal van 2024 in gebruik nemen en de procesbeschrijving voor de kunstregistratie opstellen.

Risicoanalyse

In 2023 heeft de Eerste Kamer de risicoanalyse voor kunstbeheer uitgevoerd. De analyse wordt in het eerste kwartaal van 2024 vastgesteld. Bij deze risicoanalyse heeft de Eerste Kamer de financiële waarde én de cultureel-historische en sociaal-maatschappelijke waarde van de kunstwerken meegewogen. Ook zijn de kans op en impact van de risico's in kaart gebracht.

De Eerste Kamer heeft een tijdelijke interne kunstcommissie opgericht die tot taak heeft deze waarderingsaspecten van de kunstwerken in eigen beheer vast te stellen. De commissie is in 2023 aan de slag gegaan. Elke maand waardeert de commissie ongeveer 10 kunstobjecten (ongeveer 100 per jaar). De commissie heeft zo dus een aantal jaren nodig om alle werken te waarderen. De Eerste Kamer heeft om deze reden besloten eerst de kunstobjecten in de tijdelijke huisvesting te waarderen.

4.5 Belangrijke risico's en aandachtspunten in de bedrijfsvoering

4.5.1 Aandachtspunt kunstbeheer Tweede Kamer opgelost

In 2023 heeft de Tweede Kamer de ordelijkheid en controleerbaarheid van het kunstbeheer in voldoende mate op orde gebracht. Het aandachtspunt is daarmee opgelost.

Inventarisaties

De Tweede Kamer heeft een kunstcollectie die zij zelf beheert. Een deel van de kunstwerken is eigendom van de Tweede Kamer. De overige kunstwerken zijn in bruikleen van onder andere musea en van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). In 2023 heeft de Tweede Kamer de kunstcollectie integraal geïnventariseerd. De totale collectie bestaat uit 1444 kunstobjecten. Dit aantal vormt de basis voor een periodieke controle, gericht op het verband tussen de nieuwe aankopen, de aanwezige kunstwerken en de kunstwerken die uit de collectie zijn genomen.

Definitie kunst

De Tweede Kamer heeft in 2023 een eigen definitie van het begrip 'kunstwerken' opgesteld. Nu het kabinet is gevallen, is deze definitie nog niet door de Kunstcommissie vastgesteld, omdat er een nieuwe Kunstcommissie samengesteld moet worden. De Tweede Kamer heeft wel volgens deze definitie kunstobjecten geregistreerd. Zodra een nieuwe Kunstcommissie is aangesteld, wordt het vaststellen van de definitie alsnog geagendeerd.

IT-risico's

Voor het beheer van de kunst maakt de Tweede Kamer gebruik van een systeem, dat ook voor andere doeleinden wordt toegepast. De registratie van kunstwerken is opgenomen in de inventarisatiemodule. Deze inventarisatiemodule is weer gekoppeld aan de module ruimtebeheer (locatie) en personenbeheer (uitlenen). Het systeem hanteert een functiescheiding tussen het invoeren van gegevens en het goedkeuren van deze mutaties. Toegang tot dat deel van het registratiesysteem is beperkt tot medewerkers die zich bezighouden met de kunstcollectie. De Tweede Kamer heeft voldoende overige IT-beheersmaatregelen vastgesteld, gericht op de betrouwbaarheid van de kunstregistratie.

De Tweede Kamer werkt dus nog aan het vaststellen van de definitie van kunst en het opstellen van het kunstbeheerplan. Wij sporen de Tweede Kamer aan om deze verdere verbeteringen in het kunstbeheer in 2024 voort te zetten en blijvende aandacht daaraan te geven, om zodoende het beheer ook in de toekomst ordelijk te houden.

4.5.2 Aandachtspunt: IT-beheer financieel systeem bij de Tweede Kamer verdient nog aandacht

De Tweede Kamer heeft in 2023 het IT-beheer verder verbeterd. Dit geldt voor het wijzigingenbeheer, de beveiliging van componenten en back-up & recovery. Het IT-beheer is als geheel nog niet op orde. Daarom blijft dit een aandachtspunt.

Een externe beheerorganisatie voert de IT-diensten uit die de Tweede Kamer heeft uitbesteed. In het verantwoordingsonderzoek 2022 hebben wij geconstateerd dat de Tweede Kamer onvoldoende zicht heeft op de uitvoering van die diensten. Het IT-beheer van het financiële systeem moet aantoonbaar op orde zijn. Dat betekent dat de Tweede Kamer nauwkeurig moet weten wat er precies is uitbesteed en hoe dat wordt uitgevoerd. Alleen dan blijft de informatievoorziening betrouwbaar en continu (zonder haperingen), en is de vertrouwelijkheid van informatie gegarandeerd.

In 2023 hebben wij geconstateerd dat de Tweede Kamer verbeteringen heeft aangebracht. Daarbij merken wij op dat het gebruikersbeheer voor het uitbesteede deel van het applicatie- en databasebeheer nog verder verbeterd moet worden. De Tweede Kamer kan niet aangeven welke instellingen de uitbesteede partijen hanteren voor de systeem- en beheeraccounts. Daarmee is niet duidelijk of het ingestelde profiel voor de beheeraccounts in het financiële systeem overeenkomt met het mandaat van de beheerders en de handelingen die ze mogen uitvoeren. Het risico bestaat dat beheerders (onbevoegd) wijzigingen doorvoeren. Dat kan de integriteit van de database aantasten, waardoor de data die worden gebruikt in de managementinformatie en het verantwoordingsproces, mogelijk onjuist of onvolledig zijn.

4.5.3 Register nevenfuncties en geschenkenregister

Tweede Kamer

In ons onderzoek over 2023 hebben wij aandacht besteed aan het register nevenfuncties en geschenkenregister bij de Tweede Kamer. Wij zijn nagegaan hoe de juistheid en volledigheid van deze registers wordt gewaarborgd. Ook zijn we nagegaan of de aanbevelingen die door GRECO (Group of States against Corruption) zijn gedaan – voor zover relevant voor de beide registers – ten aanzien van de Tweede Kamerleden zijn opgevolgd. Het Reglement van Orde, de gedragscode voor Kamerleden, de integriteitsregels, de openbare registers en het toezicht daarop door het College van onderzoek integriteit Tweede Kamer vormen een samenhangend geheel.

De procedures voor het beheer en onderhoud van het register nevenfuncties en geschenkenregister die door de Griffie plenair worden uitgevoerd zijn naar ons oordeel in beginsel toereikend. Hierbij geldt wel dat de geldende integriteitsregels richtinggevend zijn voor het gedrag dat verwacht wordt van Kamerleden. Uiteindelijk is de juistheid en volledigheid van deze registers niet gewaarborgd, omdat deze voor een belangrijk deel afhankelijk zijn van de bereidwilligheid van de afzonderlijke Kamerleden. Wij hebben geen controles uitgevoerd om vast te stellen of de geschenken, nevenactiviteiten en belangen in de registers compleet zijn. Dat zou kunnen aan de hand van externe bronnen. De aanbevelingen van GRECO om gedragscodes op te stellen gericht op de preventie van belangenverstrengeling (hoe om te gaan met contacten met derden zoals lobbyisten) komen niet terug in het openbaar register Nevenfuncties. In ons rapport *Staat van de rijksverantwoording 2023* gaan wij hier ook op in.

4.6 Totstandkoming bedrijfsvoeringsinformatie

In deze paragraaf geven wij de uitkomsten van ons onderzoek naar de totstandkoming van de bedrijfsvoeringsinformatie.

Wij hebben onderzocht of bedrijfsvoeringsinformatie in het *Jaarverslag 2023* van de Staten-Generaal betrouwbaar tot stand is gekomen. Uit dit onderzoek zijn geen bevindingen naar voren gekomen waaruit blijkt dat de totstandkoming niet betrouwbaar is.

Wij hebben ook onderzocht of de bedrijfsvoeringsinformatie in strijd is met de financiële verantwoordingsinformatie. Wij stellen vast dat de bedrijfsvoeringsinformatie niet in strijd is met de financiële verantwoordingsinformatie.

5.

Beleidsresultaten

In dit hoofdstuk bespreken we de uitkomsten van ons onderzoek naar de totstandkoming van de beleidsinformatie in het *Jaarverslag 2023* van de Staten-Generaal.

5.1 Totstandkoming beleidsinformatie

In deze paragraaf geven wij de uitkomsten van ons onderzoek naar de totstandkoming van de beleidsinformatie.

Wij hebben onderzocht of de beleidsinformatie in het *Jaarverslag 2023* van de Staten-Generaal betrouwbaar tot stand is gekomen. Het gaat hier bijvoorbeeld om de informatie over de pensioenen en wachtgeldten aan oud-leden. Uit dit onderzoek zijn geen bevindingen naar voren gekomen waaruit blijkt dat de totstandkoming niet betrouwbaar is.

Wij hebben ook onderzocht of de beleidsinformatie in strijd is met de financiële verantwoordingsinformatie. Wij stellen vast dat de beleidsinformatie niet in strijd is met de financiële verantwoordingsinformatie.

6.

Reactie minister

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft op 25 april 2024 gereageerd op ons conceptrapport. Hieronder geven we zijn reactie weer. De reactie van de minister geeft ons geen aanleiding tot een nawoord.

6.1 Reactie minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

De minister schrijft “Met belangstelling heb ik kennisgenomen van uw concept-rapportage bij het jaarverslag 2023 van de Staten-Generaal, hoofdstuk IIA van de rijksbegroting. Hierbij ontvangt u mijn reactie hierop, mede namens de Eerste Kamer en de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Eerste Kamer

De Eerste Kamer heeft kennisgenomen van uw bevindingen en is tevreden met de bevinding dat ook de informatiebeveiliging op orde is.

Ook kan zij zich vinden in de onvolkomenheid met betrekking tot het kunstbeheer. De Eerste Kamer neemt de aanbeveling uit uw rapport van harte over. Hieronder wordt dit verder uiteengezet.

Kunstbeheer

De Eerste Kamer heeft een kunstcollectie met financiële en cultureel-historische waarde. Daarom worden er maatregelen genomen om te voldoen aan de normen zoals gesteld in de ‘Regeling materieelbeheer roerende zaken’ van het Rijk, waar het kunstbeheer aan moet voldoen. In 2024 gaat de kunstcommissie door met het

waarden van de kunst, wordt een kunstbeleid opgesteld en wordt een verbetering doorgevoerd in de registratie van de kunst. De Eerste Kamer streeft ernaar om de onvolkomenheid in 2024 op te lossen.

Tweede Kamer

De Tweede Kamer heeft kennisgenomen van uw bevindingen van de Algemene Rekenkamer en constateert met tevredenheid dat het jaarverslag voldoet aan de daaraan te stellen eisen.

Financieel beheer

De Tweede Kamer heeft in 2023 de benodigde maatregelen genomen om het financieel beheer op orde te brengen en is verheugd dat dit wordt bevestigd door u waardoor de onvolkomenheid is komen te vervallen. In 2024 wordt verder geïnvesteerd in het invoeren van three-way-matches.

Audit Committee

De Tweede Kamer onderstreept het belang van het Audit Committee bij het borgen van de kwaliteit van de bedrijfsvoering en onderneemt stappen om de vergaderingen van het Audit Committee op korte termijn te hervatten.

Kunstbeheer

De Tweede Kamer heeft in 2023 eveneens de benodigde beheersmaatregelen genomen om het kunstbeheer op orde te brengen en is verheugd dat ook dit wordt bevestigd door u. In 2024 worden de laatste stappen gezet met het vaststellen van de definitie van kunst en het kunstbeheerplan.

GITC financieel systeem

De Tweede Kamer hecht grote waarde aan de betrouwbaarheid van de informatiesystemen die het financieel en materieelbeheer ondersteunen. In de afgelopen jaren is geïnvesteerd in de aantoonbaarheid van de IT-beheersmaatregelen gericht op het financiële informatiesysteem. Daarbij is zowel aandacht besteed aan de interne organisatie als aan het technisch- en databasebeheer uitgevoerd door derden. Dit heeft ertoe geresulteerd dat aanzienlijke verbeteringen zijn geconstateerd. Ten aanzien van een striktere scheiding tussen beheer- en systeemaccounts maakt de Tweede Kamer in 2024, met inachtneming van uw aanbevelingen, afspraken met de externe dienstverleners.

Register nevenfuncties en geschenkenregister

De Tweede Kamer heeft kennisgenomen van de opmerkingen over het register nevenfunctie en is van mening dat registratie de verantwoordelijkheid is van het individuele Kamerlid. In de gedragscode voor Leden van de Tweede Kamer zijn regels opgenomen voor de omgang met lobbyisten.”

Bijlagen

Bijlage 1 Overzicht fouten en onzekerheden Staten-Generaal 2023

Deze bijlage bevat een infographic met daarin de geconstateerde fouten en onzekerheden op totaalniveau en op artikelniveau. Op deze gegevens baseren wij ons oordeel over de verplichtingen en de uitgaven en ontvangsten in het *Jaarverslag 2023* van de Staten-Generaal.

Op www.rekenkamer.nl/verantwoordingsonderzoek-2023 staat een overzicht van alle gecontroleerde bedragen en fouten en onzekerheden die we aantreffen in:

- verplichtingen;
- uitgaven en ontvangsten;
- saldibalans;
- afgerekende voorschotten.

De infographic laat ons oordeel zien op 2 criteria: *rechtmatigheid* en *betrouwbaarheid en ordelijkheid*. De figuur heeft de volgende onderdelen:

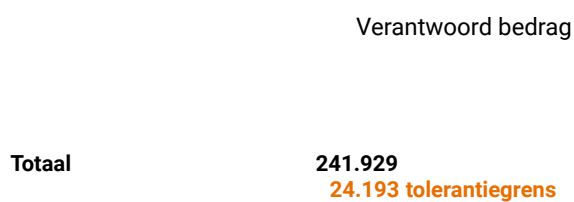
- Bovenaan staat de weergave van de fouten en onzekerheden op het totaal van de verantwoordingsstaat.
- Daarna volgen de begrotingsartikelen waarin het hoogste percentage fouten en onzekerheden is geconstateerd. Begrotingsartikelen waarin wij geen fouten en onzekerheden hebben geconstateerd, zijn niet in de infographic opgenomen. Naast het verantwoorde totaalbedrag per begroting staat het totaalbedrag per begrotingsartikel.

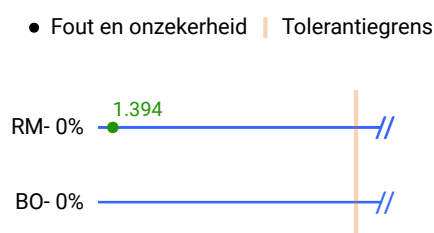
- De verticale oranje streep geeft de tolerantiegrens aan.
- De lichtblauwe balk illustreert de relatieve financiële omvang van het begrotingsartikel ten opzichte van het totaalbedrag per begroting.

Staten-Generaal (IIA)

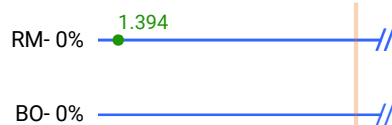
Verplichtingen Bedragen x € 1.000

Rechtmatigheid (RM) Betrouwbaarheid en ordelijkheid (BO)

3. Wetgeving en controle
Tweede Kamer

Staten-Generaal (IIA)

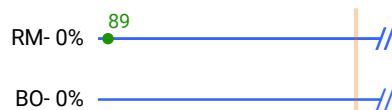
Uitgaven en ontvangsten Bedragen x € 1.000

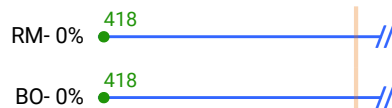
Rechtmatigheid (RM) Betrouwbaarheid en ordelijkheid (BO)

1. Wetgeving en controle
Eerste Kamer

3. Wetgeving en controle
Tweede Kamer

Bijlage 2 Over het verantwoordingsonderzoek

In ons jaarlijkse verantwoordingsonderzoek beoordelen wij de jaarverslagen die de ministers op Verantwoordingsdag aanbieden aan de Staten-Generaal. Wij onderzoeken ook per begrotingsjaar de bedrijfsvoering en beleidsresultaten van de ministeries. De resultaten van ons onderzoek leggen wij vast in een rapport per jaarverslag (artikel 7.14 CW 2016, 1e lid).

Wij voeren ons onderzoek uit op basis van de internationale principes en standaarden voor rekenkamers (International Standards of Supreme Audit Institutions, ISSAI's). Deze zijn onderdeel van het INTOSAI Framework of Professional Pronouncements (IFPP; zie <https://www.issai.org>). Bij het toepassen van de ISSAI's houden wij rekening met de comptabele regelgeving en de inrichting van het Nederlandse controlebestel waarin de Auditdienst Rijk (ADR) als intern controleur het jaarverslag certificeert. Voor haar oordeel maakt de Algemene Rekenkamer zoveel mogelijk gebruik van de resultaten van de werkzaamheden van de ADR volgens de Comptabiliteitswet 2016.

Deze bijlage beschrijft de manier waarop wij ons verantwoordingsonderzoek uitvoeren. Een uitgebreide methodologische verantwoording staat op www.rekenkamer.nl/verantwoordingsonderzoek-2023.

Financiële informatie

De financiële verantwoordingsinformatie die wij onderzoeken bestaat uit de rijksrekening en de rijkssaldibalans uit het Financieel Jaarverslag van het Rijk, en de jaarverslagen van de ministeries (artikel 7.12 CW 2016, 1e lid onder c). De minister van Financiën is verantwoordelijk voor het opmaken van het Financieel Jaarverslag van het Rijk (artikel 2.29 CW 2016, 3e lid). De minister is verantwoordelijk voor het opstellen van het jaarverslag (artikel 2.29 CW 2016, 2e lid). De inhoud van de jaarverslagen is uitgewerkt in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften.

Wij onderzoeken of:

- de financiële verantwoordingsinformatie in de rijksrekening en de rijkssaldibalans aansluit op de financiële verantwoordingsinformatie in de verantwoordingsstaten en de saldibalansen in de jaarverslagen van de ministeries (artikel 3.8 CW 2016, 2e lid);
- de financiële verantwoordingsinformatie in de jaarverslagen van de ministeries aan de wettelijke eisen voldoet.

Op basis van ons onderzoek geven wij een verklaring van goedkeuring bij de rijksrekening en de rijkssaldibalans (artikel 7.14 CW 2016, 2e lid). Deze verklaring is een voorwaarde voor de Staten-Generaal om, aan de hand van het betreffende jaarverslag, goedkeuring te kunnen verlenen aan de minister voor het gevoerde financieel beheer (artikel 2.40 CW 2016, 2e lid).

De verklaring van goedkeuring nemen wij op in ons rapport *Staat van de rijksverantwoording 2023*. Hierin geven wij een beschouwing over het jaar dat is onderzocht. Onze financiële oordelen zijn bestuurlijke oordelen van het college van de Algemene Rekenkamer en geen controleverklaring zoals een accountant afgeeft. Wij kunnen bij onze verklaring een aantekening plaatsen als wij bezwaar hebben gemaakt tegen het financieel beheer, de materiële bedrijfsvoering of de verantwoording daarover en dat bezwaar handhaven (artikel 7.22 CW 2016, 6e lid).

De ADR controleert alle jaarverslagen van de ministeries, fondsen en overige begrotingshoofdstukken en geeft hierover afzonderlijke controleverklaringen af. Om het controlebestel zo doelmatig mogelijk in te richten en dubbele controlelasten te voorkomen, maken wij voor ons onderzoek naar de financiële informatie (financial audit) zoveel mogelijk gebruik van de controlewerkzaamheden van de ADR. Wij stellen vast of de controlewerkzaamheden van de ADR goed zijn uitgevoerd en of de bevindingen hebben geleid tot de juiste oordelen. Daartoe reviewen wij de controle door de ADR en voeren wij aanvullende eigen controles uit. Onze opdracht en de formulering van ons oordeel liggen vast in de Comptabiliteitswet.

De Algemene Rekenkamer geeft oordelen over de betrouwbaarheid, ordelijkheid en rechtmatigheid op totaalniveau en op artikelniveau. Belangrijke fouten en onzekerheden lichten wij toe als uitzondering bij ons oordeel. Een fout of onzekerheid kan om 2 redenen belangrijk zijn:

- op grond van de financiële omvang, als de fout of onzekerheid hoger is dan de tolerantiegrens;
- op grond van de aard van de fout, los van de financiële omvang.

Bedrijfsvoering

Wij onderzoeken per ministerie of:

- het begrotingsbeheer ordelijk en controleerbaar is (artikel 3.2 CW 2016);
- het financieel beheer doelmatig, rechtmatig, ordelijk en controleerbaar is (artikel 3.2 CW 2016);
- het verwerven, beheren en afstoten van materieel doelmatig, rechtmatig, ordelijk en controleerbaar is (artikel 3.4 CW 2016);

- de financiële administratie betrouwbaar en controleerbaar wordt ingericht en gevoerd (artikel 3.5 CW 2016);
- de overige onderdelen van de bedrijfsvoering, zoals informatiebeveiliging, IT-beheer, management control, sturing en toezicht, voldoen aan de daaraan te stellen eisen;
- de niet-financiële verantwoordingsinformatie in het jaarverslag over de bedrijfsvoering voldoet aan de norm van betrouwbare totstandkoming, en of deze niet strijdig is met de financiële verantwoordingsinformatie (artikel 3.9 CW 2016).

De eisen waaraan de bedrijfsvoering moet voldoen, zijn uitgewerkt in lagere regelgeving en/of opgenomen in beoordelingskaders die de Algemene Rekenkamer of andere organisaties hebben opgesteld. Waar dat van belang is, vermelden wij het normenkader dat wij hebben gehanteerd.

Toetsingskaders voor het verantwoordingsonderzoek naar de informatiebeveiliging komen voort uit maatregelen om informatiebeveiligingsrisico's te beheersen. De beheersmaatregelen zijn gebaseerd op internationale standaarden, best practices en intern beleid van overheidsorganisaties. Ons oordeel baseren we op de effectiviteit van de beheersmaatregelen, de ernst van de bevinding per beheersmaatregel, en de opvolging van eerdere aanbevelingen.

Wij onderzoeken niet ieder jaar alle onderdelen van de bedrijfsvoering. In plaats daarvan maken we een selectie op basis van risicoanalyse en periodiciteit. Als wij in ons onderzoek tekortkomingen constateren in de bedrijfsvoering, vermelden wij deze. Wij spreken dan van (ernstige) onvolkomenheden. In onze rapporten geven we niet alleen informatie over de onvolkomenheden, maar ook over belangrijke risico's en aandachtspunten.

Daarnaast vermelden we in onze rapporten de uitkomsten van ons onderzoek naar de totstandkoming van de bedrijfsvoeringsinformatie in het jaarverslag. We onderzoeken of deze informatie betrouwbaar tot stand is gekomen. Daarbij kijken we vooral naar het proces en minder naar de informatie zelf.

Verder geven wij in ons verantwoordingsonderzoek aan of de bedrijfsvoeringsinformatie al dan niet strijdig is met de financiële verantwoordingsinformatie. Op www.rekenkamer.nl/verantwoordingsonderzoek-2023 staat welke werkzaamheden wij hebben uitgevoerd voor ons onderzoek naar de totstandkoming van de bedrijfsvoeringsinformatie.

Beleidsresultaten

In ons onderzoek naar de beleidsresultaten gaat het vooral om de vraag of de burger waar voor zijn geld krijgt en of de ministers het parlement hierover voldoende informeren. Wij selecteren de beleidsterreinen voor onze onderzoeken op basis van risicoanalyse en maatschappelijke relevantie.

Wij onderzoeken of:

- het beleid doeltreffend en doelmatig is (artikel 7.16 CW 2016);
- de niet-financiële verantwoordingsinformatie in het jaarverslag over het beleid voldoet aan de norm van betrouwbare totstandkoming en of deze niet strijdig is met de financiële verantwoordingsinformatie (artikel 3.9 CW 2016).

Verder geven wij in ons verantwoordingsonderzoek aan of de beleidsinformatie al dan niet in strijd is met de financiële verantwoordingsinformatie. Op www.rekenkamer.nl/verantwoordingsonderzoek-2023 staat welke werkzaamheden wij hebben uitgevoerd voor ons onderzoek naar de totstandkoming van de beleidsinformatie.

Bijlage 3 Begrippenlijst

apparaatsuitgaven

Dit zijn de uitgaven voor het personeel en materieel van een ministerie. Bijvoorbeeld de salarissen, de kosten van de huisvesting en het onderhoud daarvan, en de kosten voor ICT.

Auditdienst Rijk (ADR)

De Auditdienst Rijk is de interne auditor van het Rijk. De ADR controleert de jaarverslagen van de ministeries. De Algemene Rekenkamer beschouwt de ADR als een interne accountant, die zijn werk onafhankelijk doet. Wij maken in ons verantwoordingsonderzoek dan ook gebruik van de resultaten van de werkzaamheden van de ADR.

bedrijfsvoering

De bedrijfsvoering is de manier waarop alle bedrijfsprocessen van een ministerie zijn georganiseerd. Onder de bedrijfsvoering vallen ook alle maatregelen en procedures die er zijn om vast te stellen of het beleid van een minister volgens plan wordt uitgevoerd, en waar nodig bij te sturen.

bedrijfsvoeringsparagraaf

In de bedrijfsvoeringsparagraaf van het jaarverslag rapporteert de minister over:

- of het begrotingsgeld volgens de regels is uitgegeven (de rechtmatigheid);
- hoe de beleidsinformatie is opgesteld;
- het financieel beheer en materieelbeheer dat hij heeft gevoerd;
- misbruik en oneigenlijk gebruik, en risico's op fraude en corruptie;
- andere onderdelen van de bedrijfsvoering, zoals belangrijke ontwikkelingen en verbeteringen in de bedrijfsvoering.

beleidsinformatie

De beleidsinformatie in het jaarverslag is de informatie die de minister geeft over de resultaten van diens beleid, wat daarvoor is gedaan en hoeveel het kostte. We noemen beleidsinformatie ook wel niet-financiële informatie.

betrouwbaar

De cijfers in het jaarverslag zijn betrouwbaar als deze overeenkomen met de werkelijke financiële standen en transacties.

budgetrecht

Eén van de taken van de Staten-Generaal is het goedkeuren van de begroting van ieder ministerie. De Tweede en Eerste Kamer bepalen dus hoeveel geld een minister maximaal mag uitgeven en waaraan. Dit noemen we het budgetrecht van het parlement.

Comptabiliteitswet

De Comptabiliteitswet regelt de financiële gang van zaken binnen ministeries en tussen de ministers en het parlement. In de Comptabiliteitswet staat ook welke taken de Algemene Rekenkamer heeft.

decharge verlenen

Na Verantwoordingsdag keuren de Staten-Generaal de slotwetten goed. Daarmee verlenen ze decharge aan de ministers: die zijn dan niet meer verantwoordelijk voor het financieel beheer in het afgelopen jaar.

extracomptabel

Informatie die extracomptabel is, maakt geen onderdeel uit van de boekhouding of administratie.

financieel beheer

Het financieel beheer van een ministerie omvat alle beslissingen, handelingen en regels die zijn bedoeld om de financiële kanten van het beleid en de bedrijfsvoering te beheersen.

financiële verantwoordingsinformatie

De informatie in het jaarverslag over de financiële kanten van het beleid en de bedrijfsvoering.

fouten

We spreken van een fout als:

- de minister geld niet heeft uitgegeven of ontvangen volgens de wetten en regels die daarvoor gelden;
- in het jaarverslag niet juist of volledig is opgeschreven waar het geld vandaan komt of aan is uitgegeven.

fraude

Fraude is opzettelijke misleiding om onrechtmatig (financieel) voordeel te krijgen.

informatiebeveiliging

Het proces van vaststellen van de vereiste beveiliging van informatiesystemen in termen van vertrouwelijkheid, beschikbaarheid en integriteit alsmede het treffen, onderhouden en controleren van een samenhangend pakket van bijbehorende maatregelen.

ISSAI (International Standards of Supreme Audit Institutions)

Internationale principes en standaarden voor rekenkamers. Wij voeren ons onderzoek uit op basis van deze standaarden.

IT-beheer

De interne beheersing van de belangrijkste (financiële) systemen.

jaarverslag

In het jaarverslag legt een minister verantwoording af over het gevoerde beleid. Elk jaarverslag bevat een beleidsverslag, bedrijfsvoeringsparagraaf en jaarrekening.

materieelbeheer

Het onderhouden en in stand houden van roerende en onroerende zaken van een ministerie. Materieelbeheer vindt plaats vanaf het moment dat een zaak in beheer of in gebruik wordt genomen tot aan het moment dat een zaak wordt afgestoten.

niet-financiële verantwoordingsinformatie

De informatie in het jaarverslag over de niet-financiële kanten van het beleid en de bedrijfsvoering.

onvolkomenheid

Als wij in ons onderzoek zien dat een bedrijfsvoeringsproces van een ministerie niet goed is ingericht of wordt uitgevoerd, noemen we dat een onvolkomenheid. Als het om veel geld gaat en/of het probleem op meer plekken bij een ministerie voorkomt, noemen we het een ernstige onvolkomenheid.

onzeker

Wij noemen financiële informatie 'onzeker' als wij niet kunnen vaststellen of verplichtingen, uitgaven of ontvangsten aan de regels voldoen of op de juiste manier in het jaarverslag staan.

ordelijk

De cijfers in het jaarverslag zijn ordelijk als de financiële informatie op een beheerste manier tot stand is gekomen.

prestatieverklaring

Een schriftelijk bewijs dat een product of dienst die op de factuur staat ook daadwerkelijk geleverd is.

rechtmatig

Een financiële transactie, zoals een uitgave, is rechtmatig als deze voldoet aan de wetten en regels die daarvoor gelden. Voldoet een transactie niet aan de regels, dan is dit een fout. Als we niet kunnen vaststellen of een transactie aan de regels voldoet, noemen we dat een onzekerheid.

Rijksbegrotingsvoorschriften

De minister van Financiën stelt elk jaar de Rijksbegrotingsvoorschriften op. Dit zijn de regels waaraan de begrotingen en jaarverslagen van het Rijk moeten voldoen.

saldibalans

De saldibalans is een overzicht van bedragen die aan het einde van het jaar nog openstaan. Bijvoorbeeld vorderingen, voorschotten, schulden en openstaande verplichtingen.

slotverschillen

De slotwet is de laatste wet in de begrotingscyclus. Met die wet worden de begrote uitgaven, verplichtingen en ontvangsten in overeenstemming gebracht met de uiteindelijke bedragen. De slotwet wordt tegelijk met het jaarverslag aangeboden aan de Tweede Kamer. Zie ook 'decharge'.

suppletoire begroting

Als een wijziging van de begroting niet kan wachten tot de voorjaars- of najaarsnota, kan een minister een incidentele suppletoire begroting indienen. Pas nadat de Tweede en Eerste Kamer de gewijzigde begroting hebben goedgekeurd, kan een minister het geld uitgeven.

(overschrijding van de) tolerantiegrens

Wij gebruiken de tolerantiegrenzen om te bepalen welke fouten en onzekerheden er in de jaarverslagen zitten. Als een bedrag afwijkt binnen de tolerantiegrens, dan heeft dat geen gevolgen voor ons oordeel. Als de tolerantiegrens is overschreden, moet de minister dat rapporteren in de bedrijfsvoeringsparagraaf van het jaarverslag.

totstandkoming (van informatie)

Informatie moet afkomstig zijn uit goed bijgehouden dossiers, uit een betrouwbare administratie of uit betrouwbare bronnen van buiten de eigen organisatie.

verplichting

Een verplichting is een uitgave in de toekomst, waarvoor een minister een (juridische) verplichting is aangegaan.

voorschot

Een voorschot is een vooruitbetaling voor producten of diensten die nog geleverd moeten worden. Een voorschot kan ook een vooruitbetaling van een subsidie, bijdrage of lening zijn.

Bijlage 4 Eindnoten

- 1 Het volgende tekstdeel is aangepast nadat het conceptrapport is aangeboden aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties voor bestuurlijk wederhoor. Het gaat hier om feitelijke verbeteringen van de tekst in het rapport. Redactionele aanpassingen vermelden we niet.

In het conceptrapport stond: “Op 12 maart 2024 heeft de minister van BZK in een Kamerbrief een stand van zaken over deze renovatie gegeven. Hierin geeft de minister de verwachting dat er een fors beroep moet worden gedaan op verschillende disclaimers, waardoor extra budget nodig is. Bij de start van de renovatie in 2015 was het budget € 475; bij de Voorjaarsnota 2023 was het budget gestegen naar € 843,6 miljoen. Bij de Voorjaarsnota 2024 is het budget bijgesteld naar meer dan € 1 miljard.”

Algemene Rekenkamer

Postbus 20015

2500 EA Den Haag

070 342 44 00

voorlichting@rekenkamer.nl

www.rekenkamer.nl

De tekst in dit document is

vastgesteld op 2 mei 2024.

Dit document is op 15 mei 2024

aangeboden aan de

Tweede Kamer.

Den Haag, mei 2024